

FUQAROLAR VATANPARVARLIGI - FUQAROLIK JAMIYATI INSTITUTLARI SHAKLLANISHIDA MUHIM OMIL

Kurbanbayeva Munavvara Kozibayevna, UrDU o'qituvchisi,
QMU "Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi"
kafedrasi mustaqil tadqiqotchisi

<https://orcid.org/0009-0002-6202-2064>

e-mail:
tamaddunnuri1@gmail.com

PATRIOTISM OF CITIZENS - AN IMPORTANT FACTOR IN THE FORMATION OF CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS

Kurbanbayeva Munavvara Kozibayevna, teacher of UrSU,
independent researcher of the department "National idea,
foundations of spirituality and legal education" of QSU

ПАТРИОТИЗМ ГРАЖДАН - ВАЖНЫЙ ФАКТОР В ФОРМИРОВАНИИ ИНСТИТУТОВ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Курбанбаева Мунаввара Козибаевна, преподаватель
УрГУ, независимый научный исследователь кафедры
«Национальная идея, основы духовности и правового
воспитания» КГУ

Annotatsiya: Ushbu maqolada fuqarolik jamiyati shakllanishining tarixiy, siyosiy ahamiyati va bu jarayonda fuqarolarning hal qiluvchi roli tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: vatanparvarlik, jamiyat, davlat, fuqarolik jamiyati, huquq, huquqiy tenglik, adolatli jamiyat, sog'lom siyosiy dunyoqarash.

Abstract: This article analyzes the historical and political significance of the formation of civil society institutions and the decisive role of citizens in this process.

Key words: patriotism, society, state, civil society, law, legal equality, just society, healthy political outlook.

Аннотация: В данной статье анализируется историческое и политическое значение формирования гражданского общества и решающая роль граждан в этом процессе.

Ключевые слова: патриотизм, общество, государство, гражданское общество, право, юридическое равенство, справедливое общество, здоровое политическое мировоззрение.

KIRISH. Insoniyat juda qadimgi, miloddan avvalgi ming yilliklardan boshlab, urug'-jamoachilik davrlaridanoq muayyan tutumlar asosida yashaganlar. Lekin u davrlarda, ma'lumki, avvalboshdan urug'-jamoani boshqarishni aksariyat hollarda jismoniy jihatdan kuchli odamlar o'z qo'liga olgan. Taraqqiyotning keyingi bosqichi – quldorlik tuzumi davrida ayniqsa bu yaqqol ko'zga

tashlanadi. Ya'ni, jismoniy, harbiy, ishlab chiqarish vositalari, qurollari, moliyaviy-iqtisodiy kuchlar kimlarning qo'lida to'plangan bo'lsa, boshqaruv shularga tegishli bo'lgan. Bu davrda ishlab chiqarish hamda ortiqcha mahsulotning vujudga kelishi davlat paydo bo'lishiga sharoit yaratgan. Ko'rib turganimizday, jamiyat davlatdan qadimiyroqdir.

Feodalizm davrida ham kuchlar ustuvorligi tendensiyasi davom etsa-da, insoniyatning huquqiy jamiyatga sari bir qadam yaqinlashuvi ro'y bergan, ya'ni qullikka barham berilgan. Lekin, bu hali barcha insonlarning bir xil haq-huquqlarga ega bo'ldi, degani emas edi, albatta. Jamiyat taraqqiyotining keyingi bosqichlarida ham adolatli jamiyat sari siljishlar sodir bo'ldi, insoniyatning huquqiy jamiyat barpo etish borasidagi orzu-intilishlari, jarayon o'laroq uzluksiz davom etdi. Ishlab chiqaruvchi kuchlarning tobora o'sib borishi natijasida insoniyat keyingi rivojlanish bosqichlariga ko'tarilib boraverdi. Iqtisodiy yuksalish ijtimoiy-madaniy yuksalishlarga yo'l ochdi. Endi jamiyatning progressiv qatlamlarida barcha insonlarning teng huquqliligi g'oyasi kurtak ota boshladi. Insonlarning huquqiy, siyosiy, ijtimoiy jihatdan tengligi g'oyasi ayrim mutafakkirlar asarlarida o'z aksini topdi. Inson teng huquqliligi – bu fuqarolik jamiyatining asosini tashkil etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA. Fuqarolik jamiyatining nazariy va amaliy jihatlari qadimgi davrlardan oq G'arb va Sharq mutafakkirlari diqqatini o'ziga qaratib, ular uchun o'rganish obyekti bo'lib kelgan. Jumladan, G'arbda Suqrot, Platon, Aristotel, Sitseron, Sharqda Konfutsiy, Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Ibn Sino, Nizomulmuluk, Alisher Navoiy, Amir Temur[1] kabi mutafakkirlar va davlat arboblarning davlat boshqaruvida adolat, haqiqat, qonun ustuvorligi, jamiyat farovonligi, el-yurt tinchligi kabi kategoriyalar ko'tarilgan, ularning tabiati, qaror topish va rivojlanish qonuniyatlari o'rganilgan. O'rta asrlar va undan keyingi davrlarda ham G'arb va Sharq mutafakkirlari adolatli jamiyat konsepsiyasini takomillashtirib borganlar. Jumladan, o'rta asrlardagi N.Makiavelli, J.Boden, T.Gobbs, Sh.Monteskyo kabi olimlarning ishlarida fuqarolik jamiyati konsepsiyasi ancha takomillashtirilgan.

O'zbekistonda fuqarolik jamiyatini shakllantirishning siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy, ma'naviy-madaniy, falsafiy jihatlari M.Qirg'izboyev, F.Musayev, S.Abduxolliqov, B.Aliyev, S.Mamashakirov, E.Yusupov, A.Fayzullayev, B.To'ychiyev, A.Fayzullayev, E.Yusupov, N.Shermuhamedova, D.Norqulov, X.Shayxova, T.Qo'zilyev, Q.Nazarov, G.Najimov, Q.Xonazarov, U.Qoraboyev kabi olimlar o'rgandilar.

Maqolada ilmiy bilishning dialektik, tarixiylik, kompleks yondashuv, kontent-analiz, mantiqiylik, analiz va sintez kabi usullariga tayanildi.

MUHOKAMA. Fuqarolik jamiyati institutlari haqida gap borar ekan, fuqarolik jamiyati nima, degan savol tug'ilishi tabiiy. Yuqorida aytganimizdek, fuqarolik jamiyati haqida eng qadigi davrlardan tortib to shu kungacha bahs-munozaralar tingan emas. "Masalan, T.Peyn, T.Xodjinks, J.E.Sizys, V.Fon Gumboldt kabi faylasuflar fuqarolik jamiyatini davlatga qarshi qo'yadi. XVIII-XIX asrlarda G'arbda davlatning zulm va zo'ravonlikka asoslangan mustabid ko'rinishlari bu mutafakkirlarni ana shunday xulosaga olib kelgan. ... Yana bir qator G'arb faylasuflari – J.Lokk, A.Fergyson, S.Pufendorf, I.Kant, G.F.gegel esa davlat va jamiyat manfaatlarini uyg'unlashtirish, davlatni jamiyatga xizmat qildirishga e'tibor qaratgan"[2].

Z.M.Islomovning ta'kidlashicha, "Fuqarolik jamiyati" kategoriyasi tarixan insoniyat taraqqiyotining, har bir davr mutafakkirlarining aql-idrok, erkinlik, farovonlik va adolat hukm suradigan ideal ijtimoiy tuzum modelini yaratish yo'lidagi intilishlari bilan tavsiflanadigan alohida bir davrini aks ettiradi"[3].

Ushbu "Davlat va jamiyat manfaatlarini uyg'unlashtirish, davlatni jamiyatga xizmat qildirish" g'oyasi O'zbekistonning bugungi ijtimoiy-iqtisodiy siyosatiga juda yaqin. Davlatimiz rahbari Sh.M.Mirziyoyev ko'plagan ma'ruza va chiqishlarida bu haqda gapirib, "Xalq davlat organlariga emas, davlat organlari xalqqa xizmat qilishi kerak", degan g'oyani ilgari surdi. Bu borada islohotlar izchil amalga oshirilib kelinmoqda.

O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov ham fuqarolik jamiyatini shakllantirish borasida o'z fikrlarini bildirgan. "Ma'rifatli dunyoda "fuqarolar davlati" deb gapirilmaydi. "Fuqarolik jamiyati" deyiladi. Davlat – boshqa narsa, fuqarolik jamiyati boshqa narsa. Bunday jamiyatda davlat tashkilotlaridan ko'ra jamoat tashkilotlarining qadri balandroq turadi. Kuch ishlatuvchi tuzilmalar, vazirliklar, mahalliy hokimiyat davlat tashkilotlari tizimiga kiradi. Jamoat tashkilotlari esa fuqarolarning ixtiyoriy birlashishi asosida tashkil topadi. Biz bunga erishishga harakat qilmog'imiz lozim"[4]. Islom Karimov tomonidan asoslab berilgan "Kuchli davlatdan – kuchli jamiyat

sari” konsepsiyasi huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyati dialektik munosabatini har tomonlama to‘g‘ri ifoda etadi.

Mamlakat Prezidenti bo‘lib ish boshlashi bilanoq, Sh.M.Mirziyoyev fuqarolik jamiyatini shakllantirish borasidagi ishlarni yangi bosqichga ko‘tarish, bu boradagi islohotlarni jadallashtirishga jiddiy kirishdi. Jumladan, “Bizga, birinchi navbatda, kuchli fuqarolik jamiyati zarur, chunki har qanday islohot har birimizning yuragimizdan, ongimizdan boshlanishi lozim. Adolatli qonunlar bo‘yicha vijdonan yashashga tayyor bo‘lishimiz, mamlakat kelajagi uchun bir yoqadan bosh chiqarib, olg‘a qadam bosmog‘imiz kerak”, dedi u O‘zbekiston mustaqilligining 32 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimda nutqida. Fuqarolik jamiyatini shakllantirish ishlarini yanada takomillashtirish maqsadida “2021-2025 yillarda fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti farmoni qabul qilindi[5], yangi tahrirdagi Konstitutsiyada davlat qurilishining yangi strategik maqsadi – ijtimoiy davlat qurish ekanligi belgilab berildi, ijtimoiy adolat va birdamlik prinsiplari joriy etildi, inson huquq va erkinliklarini himoya qilishning mutlaqo yangi mexanizmlarini nazarda tutuvchi konstitutsiyaviy asoslar mustahkamlandi: Konstitutsiyaning XIII bobi “Fuqarolik jamiyati institutlari” deb nomlanib, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75-moddalarda aynan shu institutga oid normalar qayd etildi. Fuqarolik jamiyati institutlari maqomi konstitutsiyaviy darajada mustahkamlangani huquqiy-demokratik davlat qurish yo‘lidagi eng muhim zalvorli qadam bo‘lgani shubhasiz.

NATIJA LAR. Aytish kerakki, fuqarolik jamiyati kategoriyasining biron-bir qotib qolgan ta‘rifi, u haqda uzil-kesil shakllangan postulat yo‘q. Chunki, zamon kesimida ham, makon kesimida ham fuqarolik jamiyatiga ko‘z qarash aynan bir xil emas[6]. Lekin, fuqarolik jamiyati tushunchasiga umumiy bo‘lgan va o‘zgaras jihatlar bor. Shundan kelib chiqib aytishimiz mumkinki, fuqarolik jamiyati insonlarning millatidan, qanday guruh yoki elatga tegishli bo‘lishidan qat‘iy nazar teng huquqliligi,

erki, qadri, sha‘ni daxlsiz bo‘lgan, qonun ustuvorligi ta‘minlangan, har bir fuqaroning o‘zini namoyon etishiga imkon beruvchi, davlat bilan jamiyatning o‘zaro adolat prinsiplari va qonuniy asosdagi munosabatlari o‘rnatilgan jamiyatdir.

XULOSA. O‘zbekistonda fuqarolik jamiyati institutlari shakllanishi uchun to‘la ijtimoiy-huquqiy sharoit yaratildi. Hatto Konstitutsiya bilan mustahkamlab qo‘yildi. Endilikdagi muhim vazifa qonun bilan belgilangan normalarni hayotga to‘laqonli tatbiq etish. Buning uchun, albatta, aholining huquqiy madaniyatini, qonunlardan xabardorlik darajasini oshirish, fuqarolik jamiyati institutlarini imkon qadar to‘laqonli shakllantirish va davlat bilan munosabatlarini to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish maqsadga muvofiqdir. Bunda, fuqarolik jamiyati institutlarini shakllantiruvchi asosiy kuch xalq, fuqarolar ekanligini hisobga olgan holda, xalqimiz ayrim vakillariga xos bo‘lgan faqat moddiyatni qayg‘urish, uni birinchi o‘ringa qo‘yish illatlariga barham berib, ilm-ma‘rifat, ma‘naviyat, vatanparvarlikni ulug‘laydigan, sog‘lom siyosiy, diniy va dunyoviy dunyoqarash, sog‘lom siyosiy tafakkurga ega bo‘lgan ma‘rifiy-siyosiy millat darajasiga olib chiqish lozim bo‘ladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Kurbanbayeva, M.K. Fuqarolik jamiyati g‘oyalarining milliy davlatchiligimizdagi o‘rni. //Tamaddun nuri. 2024-y, 7-son. <https://doi.org/10.69691/23z46z25>
2. Musayev F.A. O‘zbekistonda huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyati qurishning falsafiy-huquqiy asoslari. 2008 y. 09.00.12.- Falsafa. Shifr: Dis- 579/2009. 59-60 betlar.
3. Islamov Z.M. Fuqarolik jamiyati: kecha, bugun, ertaga. –T.: 2002. 8-bet.
4. Karimov I.A. Maqsadimiz – tinchlik, barqarorlik, hamkorlik. //Bunyodkorlik yo‘lidan. 4-jild. –T.: O‘zbekiston, 1996. 80-bet.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 4 martdagi PF-6181-son farmoni. <https://lex.uz/docs/5319756>